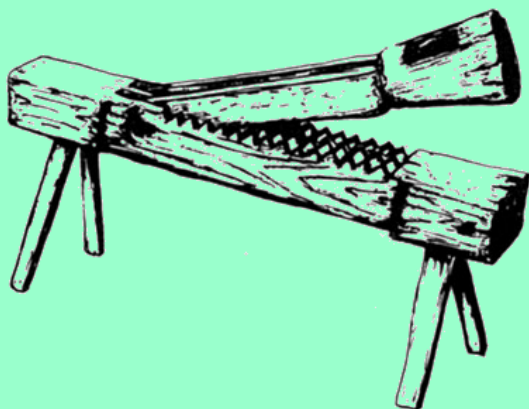

Nyírbogáti Helytörténeti füzetek

A munkát biztosító kender

A munkát biztosító kender

A régi magyar nyelv a lányokat és az asszonyokat fehérnépnek és fehércelednek nevezte. Ezek a kifejezések abból az időből származnak, amikor a nők festetlen, fehér vászon szoknyában, ingben – a mai blúz ősében – és kötényben jártak. A fehér vászon ruhaféléket – aminek az alapja a kender volt, - az asszonyok, a lányok maguk állították elő hosszú és fáradtságos munkával. A falusi családoknak a kenderrel járó munkafoglalkozást adott, és sokszor szórakozást is biztosított a fiataloknak.

A nyugat-ázsiai eredetű kender termesztéséhez és feldolgozásához honfoglaló őseink már értettek. Tanúsítja ezt maga a kender szó és a feldolgozásánál fontos eszközök neve, a tiló és az orsó is, amelyek bolgár-török eredetűek.

Áprilisban vetették a kendert, amely augusztusban beérett. Érés után felnyűtték, és kévékbe kötve elvitték áztatni. Ilyen áztatóhelyek a faluvégeken voltak: nálunk a Kossuth utca végén, a régi gyár környékén és a Petőfi utca végén.

Áztatás után a kendert hazavitték, megszáritották, és a kendertörővel eltörték. Majd a fogazott tilóval puhították tovább, így az apró pozdorjától is megszabadították. Ugyanis a háncsból pozdorja lett, a szál pedig megmaradt.

Ahol nem volt kendertörő és tiloló, ott dörzsöléssel puhították az áztatás után megszáradt kendert. Egy kijelölt házban a környékbeli lányok összegyűltek, és ők végezték a dörzsölést. A mezítlábas lányok a megszáradt kendert a földhöz dörzsölték, amíg meg nem puhult. Ehhez kellett egy létra, amelyet két székre tettek, és a dörzsölő lányok abba kapaszkodtak. Majd a megpuhított kendert meggerebenezték /”fésülték”/. A munka után pedig szórakoztak, táncoltak, zálogosdit játszottak a megérkezett és behívott legényekkel. Ez volt a dörzsölő bál.

A kitilolt vagy a dörzsölés által megpuhított kendert „megfésülték” vagyis a különböző vastagságú szálakat szétválasztották a vasfogú gerebennel. A fésüléskor a vasfogak között maradt kenderhulladék:a csepü. A kifésült kendert csomókba kötötték, és ha nem dolgozták fel rögtön, akkor elrakták ládába. Fárasztó munkafolyamatok voltak ezek.

A kender kifésülése után a fonás és a szövés következett. Bár ezek is fáradságosak voltak, de mégis nyugodtabb munkát jelentettek. A kellőképpen előkészített kendert a lányok, asszonyok megfonták. A fonás az egyik legfontosabb paraszti munka volt, amit a lányoknak meg kellett tanulniuk. A fonás szerszáma az orsó és a

guzsaly volt. A fonás ősi, női munka. A férfiember szerepe az eszközök /guzsaly, orsó/ elkészítése volt.

Lajos Árpád néprajztudós írta: *„Guzsallyal, orsóval való bánni tudásra a lány hamar szert tett. Anyja, nagymama nem várt addig, amíg a lánygyermek kijárta az elemi iskolát. Általában a nyolcadik, kilencedik életévet tartották a legfontosabb kezdő időnek. Az ujjszebesítő fonás nem volt könnyű munka. Hol a bal kézzel volt a baj /húzás, nyújtás, nyálazás/, hol a jobbal /orsópergetés, sodrás/. A kétféle kézmozgatás egybehorgolás, beidegzése kezdetben nagyon fárasztó volt. A fonással járó fáradtságot a fájdalmasokat a fiatalok jól bírták. Az ülőmunka egyhangúságát játékkal, dallal fűszerezték.”*

Lehetett otthon egyedül is fenni, de lehetett közösségben is. Az asszonyok fonója az anyák, nagymamák társas életének fontos színhelye volt. Összejöveleiket felváltva egymás házában tartották. Megbeszélték azokat a belső ügyeket is, amelyek nem tartoztak a fiatalokra. A késő őszi és a téli napokon már délutánonként gyülekeztek, és a lehető legtöbb munkára törekedtek. A fonóban a nehéz munkát az együttlét szórakoztatóvá tette, dalolgattak, beszélgettek.

A nagylányfonóban teljesedett ki a fiatalok társas kapcsolatai: a lánybarátság, az udvarlás, a szerelem, a csalódás, a boldog és

boldogtalan vágyódás. Boldog volt az a lány, akinek a kedvéért rendszeresen járt a legény a fonóba. Sokat dalolgattak a leányélet szabadságáról, a fiatalság szépségeiről, a lányok-legények összeházásításáról. A fiatalok a munka végén sokat játszottak. A lányok-esetenként-készakarva ledobták a földre az orsót, a legények pedig kisodorták a kedvesük kezéből a kész fonalat. A lány csókkal tudta az orsóját kiváltani. Az orsófelkapás a szerelem kibontakozását, az elmaradása pedig a szerelem megszűnését jelentette.

A fonás lelkiismeretes végzésére és megbecsülésére a nők mindig nagyon vigyáztak. Lajos Árpád írta: *„Ehhez a munkához mindkét kéz egészen más irányuk és másként részletező működésére, a száj, a nyelv, a fogak munkájára, sőt, a derék egy bizonyos kitérő mozdulatára is szükség van. A bal kéz húzza a szöszet vagy a csepűt, egyengeti, simítja a sodró fonalat, nedvesíti, s közben érzékeli, van-e a szöszben vagy a csepűben idegen anyag, pozdorja vagy csomó... A jobb kéz fogja az orsót, különösen fontos szerepe van a három első ujjnak, az orsószáéra, az orsó megrántásával keményvé, feszessé teszi a rácsavarást... A száj nyálaz, a nyelv vezeti, keni a nyálat, vagy a kihúzott szátra, vagy a bal kéz fonalnyújtó három vagy két első ujjára. A fog rágja a csepűt, a csomót elegyenget, vagy ha szükséges, kiszakítja, a pozdorját eltávolítja...”* A jól fonni tudást a nők nemcsak magukban ápolták, hanem kötelességüknek tekintették nemzedékről-nemzedékre átadni a tapasztalatokat.

Az orsókon összegyűlt fonalat a motollán tekerték fel. A motollán azt is tudták mérni, hogy hány méter fonal készült el. A motollált fonal még nyers, szürkés színű volt. Ha szép vásznat akartak belőle szőni, szapulni kellett. Ezért a szitált fahamura öntött forró vízből keletkezett lúgban meghempergették. Amikor jól teleszívta, magát, dézsába rakták, majd ismét forró lúgot öntöttek rá. Több órán keresztül lúgozták, végül kiszedték, a kút mellett kimosták, kisúlykolták, és a téli reggeleken kifagyasztották. Minél jobban végezték ezt a munkafolyamatot, annál fehérebb kaptak. A kifehérített fonalat-a könnyebb szövés kedvéért-még gombolyítani kellett.

A fonáshoz hasonlóan a szövés is női munka volt. Sima, egyszínű, fehér vásznat majd minden asszony tudott szőni, de az egyszerűbb mintákat is maguk készítették el. A szőttesek közül nem díszítettek minden darabot, csak az ünnepélyes alkalomra, valókat, a szem elé kerülőket. Ilyenek voltak: a törülközők, a lakodalomra való abroszok, a vőfélykendők, a komatál kendői stb. A középkortól kedvelt piros-kék vagy fekete-piros csíkozású szőttesek divatja szinte a legtovább tartott. A vékonyabb-vastagabb csíkok váltakozása által nagyon szép szőttesek készültek.

A nők és férfiak többsége a maguk termelte kenderből előállított szőttés vászonzsákókból készített ruhákban jártak.

Az egyszínű, szép fehér, finomabb szövésű anyagokból szebbnél-szebb hímzett asztalterítőket, konyhai kendőket.. stb. készítettek az ügyes kezű lányok, asszonyok. A munkák többsége keresztzemes hímzsmintákat tartalmazott. A csodálatos kézimunkák nagyon értékesek voltak, dicsérték aranykezű alkotójukat.

Szabó Julianna 2016.02.17.

Felhasznált irodalom:

Lajos Árpád: Este a fonóban c. könyve

Kósa-Szemerényi: Apáról fiúra

Fábián Károly: Nyírbogát története

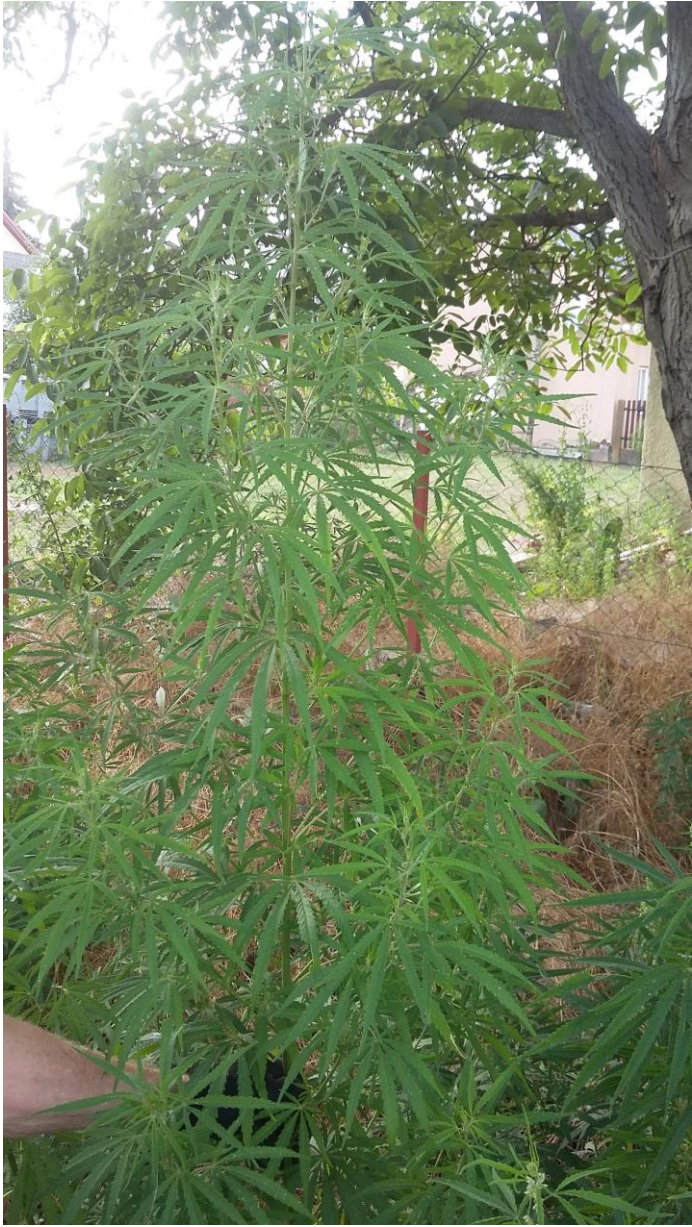
ÚTÓSZÓ

Megemlékezés Szabó Julianna tanítónőről

Sajnos e kiadvány szerzője már nem lehet közöttünk. Azonban pár gondolattal röviden emlékezzünk meg róla.

Szabó Julianna, a mindenki által ismert Juliska tanár néni 1943. április 12-én született Nyírbogáton, szegény sorsú, lelkileg gazdag szülők gyermekeként. 3 évig tanított Nyírgelsén, majd 1968-tól nyugdíjazásáig Nyírbogáton, szülőfalújában tanított. 34 tanéven keresztül a jóra és szépre tanította szülőfalúja gyerekeit. Korán megtapasztalta, hogy akár gazdag, akár szegény gyermekről legyen szó, lelkiismeretes munkával meg lehet találni minden gyermekben az egyéni értéket. Egész pályafutása alatt az oktatáson kívül a szeretetre való nevelés különösen a szívügye volt.

Nyugdíjazása után is aktív közösségi életet élt. Tagja volt a Református Egyház énekkarának és a 2015. Januárban megalakuló Helytörténeti Kör tagja volt, ezt a kiadványt is ennek a kutatásnak a részeként gyűjtötte össze.

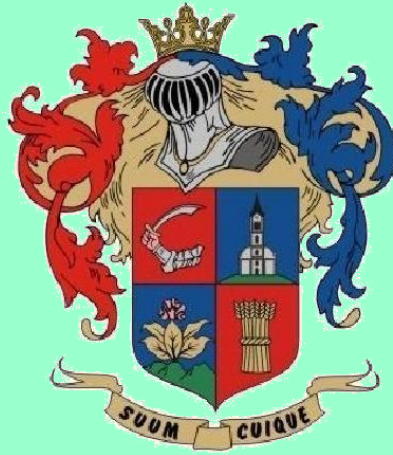
Kender

Kendertörő

Rokka a nyírbogáti Tájházban

Szerző:

Szabó Julianna

Szerkesztés és számítógépes munkák:

Bodolai István

**NYÍRBOGÁT
2018.**